

POLSK FONOLOGI I GENERATIV TAPPNING

Thore Pettersson

Förord

Denna artikel skrevs på beställning för en planerad svensk slavistisk tidskrift, vars förverkligande aldrig kom längre än till planeringsstadiet. Meningen var vidare, att artikeln skulle följas av ett försvarstal. Detta tal har inte kommit längre än till meningen. Som kompensation erbjöds jag publicering i Slaviska institutionens i Göteborg planerade Working Papers, dock under förutsättning att det ovan menade försvarstalet bifogades. Vid samtal med författaren i slutet av april detta år kunde jag inte få något explicit löfte om bifogning utan bara ett "du får vänta till hösten, så får vi se". Eftersom jag vid det här laget är tämligen trött på att vänta och artikeln trots allt innehåller ett och annat korn av metodologiskt intresse, publicerar jag den här. Det kan tyckas styggt, men jag tvår mina händer: intet är så förfärligt som att vänta förgäves.

*

0.1 Olof Paulssons doktorsavhandling Aspects of Polish Verb Morphology and Phonology, Göteborg 1974, försvarades för - i skrivande stund - mer än ett år sedan, nämligen den 29 juni 1974. Efter den ganska långa tid som förflutit sedan den offentliga granskningen har väl vissa detaljer av min uppläggning av oppositionen fördunklats. Här-till kommer att jag personligen tänkt om i vissa frågor som behandlas i avhandlingen och att en förnyad genomläsning fått mig att uppmärksamma punkter som jag vid oppositionen kanske inte tryckte särskilt hårt på. Allt detta innebär att denna rekapitulation av oppositionen inte gärna kan bli identisk med den ursprungliga och muntliga, men i stort sett torde den ändå återge de argument som jag då framförde. Möjligen har argumenten blivit lite mera saltade och ohövliga.

0.2 Avhandlingen består av tre delar. Det inledande kapitlet handlar om gränser (bounderies) och om den morfologiska komponenten i en

generativ grammatik. I det andra kapitlet får vi en redogörelse för vilka fonologiska särdrag som antas behövas för en fullständig beskrivning av polskans fonologi. Det tredje kapitlet slutligen, som är avhandlingens centrala del och det egentliga temat, består av en grundlig genomgång av polskans fonologi i anslutning till centrala delar av polskans verbsystem. Det bör observeras att den fonologi det här är fråga om är av den morfologiska typ som Lightner i en rad arbeten (t ex 1967) gjort sig känd och ökad för (för kritik av Lightner se Derwing (1973) och Flier (1974)). Därmed är inte sagt att Paulsson på något sätt har imiterat Lightner, men otvivelaktigt har båda snarlika metateoretiska fördomar gemensamt.

1.1 Första kapitlet, Boundaries and the morphological component, ger den teoretiska bakgrunden för avhandlingen i övrigt. Författaren ansluter sig i huvudsak till generativ fonologi såsom denna utformats av Chomsky och Halle i *The Sound Pattern of English* (1968). Grammatiken genererar via syntaktiska regler och transformationsregler en ytstruktur på vilken den fonologiska komponentens regler opererar. Dessa fonologiska regler är av två slag: cykliska och post-cykliska (word level rules). Respondenten räknar utöver den syntaktiska komponenten med en morfologisk komponent som består av en uppsättning ordstrukturregler och regler för insättning av grammatiska formativer. Dessa senare regler torde motsvara vad Chomsky och Halle kallar "readjustment rules".

1.2 Stort utrymme ägnas - som också framgår av kapitlets titel - frågan om fonologiska gränser. Paulssons uppfattning av sådana gränser avviker tämligen väsentligt från vad som är gängse inom generativ fonologi.

1.2.1 Enligt Chomsky - Halle skall vi räkna med tre typer av gränser: $\#$, + och =.

1.2.11 $\#$, word boundary [WB], är en gräns som automatiskt sätts in före och efter varje sträng som domineras av en huvudkategori (substantiv, verb, adjektiv) eller en kategori av typen sats, nominalfras, verbfras. Om två eller flera $\#$ både föregår och följer en sträng, är denna sträng ett ord.

1.2.12 +, formative boundary [FB], är en gräns mellan formativer. Hos

Chomsky - Halle är denna gräns en del av formativernas lexikonrepresentation.

1.2.13 Chomsky - Halles tredje gräns, =, har denna specifikation: [-segm, -WB, -FB]. Gränsen i fråga introduceras med en specialregel som sägs vara "part of the derivational morphology".

1.2.2 Respondenten motsätter sig frankt denna uppfattning om gränserna och postulerar att inte bara = utan alla gränser introduceras genom regler i den fonologiska komponenten. Härutöver räknar han med fyra olika gränser, nämligen + som definieras såsom [-IB, -WB], - [+IB, -WB], ≠ [-IB, +WB] och = [+IB, +WB], där IB och WB utläses som "initial boundary" och "word boundary". Vidare gäller för dessa gränser den egenheten att de introduceras allra sist i den fonologiska cykeln och ersätter de efter cykelns genomgång strukna etiketterade parenteserna. En gräns är således att uppfatta som något slags spår efter en morfologisk operation. Genom denna teknik kommer ett ord att definieras såsom en sträng av segment och gränser uppträdande i omgivningen.

$$\left\{ \begin{array}{c} [s] \\ \# \end{array} \right\} = \text{---} \neq \left\{ \begin{array}{c}]s \\ = \end{array} \right\}$$

2.1 I det andra kapitlet, Phonological features, följer respondenten i stort Chomsky - Halles särdragssystem, dvs ett system där ingen hänsyn tas till särdragens akustiska korrelat. Respondenten påpekar att Chomsky - Halles system visserligen skulle behöva en tämligen grundlig omarbetning, men eftersom en sådan omarbetning skulle gå utöver ramen för själva avhandlingen, nöjer han sig med att överta detta med de redan etablerade definitionerna med undantag för ett par mindre avvikelser. Dessa avvikelser är följande:

2.11 Likvidor betecknas i motsats till Chomsky - Halle såsom positivt specificerade med hänsyn till draget anterior.

2.12 Med det nya, icke definierade draget vibratory ersätter författaren Chomsky - Halles drag lateral.

2.13 Till skillnad från Chomsky - Halle specificerar författaren [ʒ] och [ʒ̥] såsom [-high].

2.14 Den låga mellanvokalen betecknas av respondenten som [-back]. Hos Chomsky - Halle är den [+back].

2.15 Vad beträffar vokalernas specifikation med avseende på tungans horisontalläge, avvisar respondenten Chomsky - Halle drag high och low och inför i stället dragen high och mid. Med hjälp av dessa drag kan författaren sedan specificera polskans främre vokaler enligt följande: [i] = [+high, -mid], [ɨ] = [+high, +mid], [e] = [-high, +mid] och [a] = [-high, -mid].

2.16 I stället för draget delayed release använder författaren draget affricative, återigen utan att definiera.

2.17 För att skilja mellan palataliserade och icke-palataliserade alveolarer och velarer inför respondenten draget palatal. Chomsky - Halle har för de polska palataliserade alveolarerna draget distributed.

2.18 Respondenten räknar för polskans del med ett fonologiskt drag long som realiseras som fonematisk längd hos konsonanter men inte hos vokaler. Detta till trots anser författaren att polska vokaler i underliggande representation differentieras såsom långa och korta. Chomsky - Halle räknar inte med ett självständigt drag long utan anser att längd är en automatisk och redundant konsekvens av ett segments spändhet - det relevanta draget är alltså enligt Chomsky - Halle tense.

2.19 Draget nasal slutligen tillskrivs hos respondenten även vokaler och inte bara konsonanter som hos Chomsky - Halle. I detta hänseende intar respondenten en mera traditionellt taxonomisk ståndpunkt.

2.2 Kapitlet avslutas med en fyra sidor lång tablå över de för avhandlingens syfte intressanta segmenten, samtliga i form av fullständigt specificerade särdragsmatriser. Förteckningen omfattar 76 olika segment och 14 särdrag. Särdragen är uppenbarligen ordnade i en hierarkisk, "naturlig" ordning.

3.1 Det tredje kapitlet, Suggestions for the description of Polish verb forms, omfattar cirka 40 av avhandlingens 70 sidor. Som utgångspunkt tar författaren Szobers (1923) klassifikation av det polska

verbsystemet och Schenkers artikel "Polish conjugation" (1954). Szober delar in systemet i fyra konjugationer med hänsyn till presensbildningen och vidare sex undergrupper med hänsyn till infinitiv- och preteritumbildningen. Schenker, däremot, vill i Jakobsons (1948) anda härledda alla verbets former från en gemensam underliggande stam.

3.2 Paulsson intar en mellan Szober och Schenker förmedlande ställning och räknar med en primär verbstam till vilken läggs ett särskilt presensbildande suffix, [e]. Till detta suffix lägger han i sin tur presensändelsen, som är identisk för Szobers fyra konjugationer.

3.21 På liknande sätt tänker sig författaren att det imperfektiviserande suffixet -yw- skall kunna föras tillbaka på ett underliggande [o:]. (Det framgår inte klart om vi skall tänka oss alla imperfektiviserande derivationer bildade med detta suffix eller bara den vanligaste typen, den på -ywać.) Däremot menar författaren att imperativen bildas direkt på verbstammen utan särskilt suffix.

3.3 Infinitiven består av en rot och ett suffix som sammantagna bildar verbstammen. De på ytan ofta helt disparata verbstammarna förklaras dels genom postulerandet av olika infinitivbildande suffix, dels genom de fonologiska reglerna.

3.31 Ett enda exempel kan här räcka som belysning av författarens lightnerska arbetssätt. De på ytan strukturellt sett identiska infinitiverna kazać 'låta' och wołać 'ropa', som i presens böjs respektive każę, każesz och wołam, wołas, kan visas kräva samma presensändelser och presenssuffix genom att man antar att det underliggande infinitivsuffixet i kazać är [a:] - det framgår inte helt klart om författaren antar [a] eller [a:] - medan motsvarande suffix i wołać är [o:].

3.4 I denna anda går författaren igenom de flesta infinitivtyper, presensbildningar och imperativbildningar. Kapitlet avslutas med några få anmärkningar om preteritumbildningen. Författaren har härvid inte ansett sig kunna gå in på de ur morfologisk synpunkt så intressanta vokalalternationerna i roten.

4 Den systematiska framställningen av olika bildningar av verbfor-

mer bildar underlaget för uppbyggnaden av det system av fonologiska och morfofonologiska regler som undantagslöst leder till korrekta ytformer, givet de underliggande fonologiska representationerna. Systemet är utomordentligt komplext, men det är samtidigt – såvitt jag kan se – in i minsta detalj konsekvent.

Avhandlingen avslutas med två förteckningar över regler, den första över morfologiska regler, den andra över de 13 cykliska regler och 28 ordnivåregler som författaren behandlat i avhandlingen. Reglerna är förtecknade i den ordning de måste appliceras för att försäkra en korrekt ytform. Till var och en av de fonologiska reglerna ges en sidhänvisning till den plats i avhandlingen där regeln i fråga är formulerad, något som emellertid blott i ringa utsträckning hjälper läsaren i hans strövtåg i reglernas snårskog. Många av reglerna har nämligen flera preliminära formuleringar som det hänvisas till i texten men som inte går att återfinna i registret. Detta upptar bara de slutliga formuleringarna. För att med verklig behållning kunna läsa avhandlingen fordras därför inte bara att läsaren är en eminent skicklig korsordslösare utan också att han är i besittning av en datamaskins minne. Om inte annat så är detta åtminstone estetiskt en svaghet hos avhandlingen.

5.1 Efter denna resumé av innehållet i Olof Paulssons avhandling är jag beredd att ta itu med den egentliga avrättningen. Jag kommer i huvudsak att göra detaljkritik av enskilda ställen i avhandlingen utan att därför ifrågasätta innehållet i stort. Men innan jag går i gång med detta, anser jag det befogat att ge en inledande anmärkning rörande metoden.

5.2 Det ligger åtminstone implicit i den filosofi som bildar grundvalen för generativ grammatik att en grammatisk beskrivning inte bara utgör en teknisk modell av det undersökta objektet, det specifika språket, utan också på något sätt – direkt eller indirekt – återspeglar hur språket i fråga är strukturerat hos den infödde talaren och alltså svarar mot en psykologisk verklighet. Det visar sig emellertid att intuitionen hos olika forskare divergerar ganska avsevärt med avseende på hur abstrakt en sådan psykologisk verklighet kan tänkas vara. Många tycks resonera som så, att bara vi kan få en beskrivning

att tekniskt hänga ihop utan att den blir motsägande, kan vi tryggt förutsätta att den i alla fall inte osant återspeglar verkligheten. På vilket sätt ett barn skall kunna tänkas internalisera abstrakta underliggande former och strukturer tycks för en sådan forskare vara en ointressant fråga. Om en polsk infödd talare för infinitiven hamo-
wać 'bromsa' har den underliggande formen /xɑ:moo:tɕ/ - som Paulsson försäkras oss - så kan jag personligen inte se hur det faktum att de postulerade reglerna från denna underliggande form genererar en korrekt ytform utan att komma i konflikt med andra postulerade regler och former i sig kan ha något förklaringsvärde. För att hypotesen om ett underliggande /xɑ:moo:tɕ/ verkligen skall vara intressant fordras någon förklaring till hur talaren har tillägnat sig detta monstrum till form. Paulsson ger inga sådana förklaringar. Det tycks tvärtom som om han tar själva faktum att han förmår åstadkomma teoretiska konstrukter av denna typ som indicium på att sådana konstrukter har en faktisk existens i språket. Att Paulsson har konstruerat den underliggande formen /xɑ:moo:tɕ/ är ett ovedersägligt faktum. Vidare har andra forskare - Paulsson hänvisar till Lightner (1963) och Gladney (1968, 1971) - oberoende av varandra kommit fram till underliggande former och regler av snarlik abstrakt typ, och, jag upprepar, det finns ingen anledning att tro att inte Paulsson likaledes oberoende har nått sina resultat. Dessa tre forskare konstruerar alltså abstrakta underliggande former och komplicerade regelsystem, vilket är ett empiriskt faktum. Dessa tre forskare är mänskliga individer. Alltså är det möjligt för mänskliga individer att konstruera sådana former, och är det möjligt att konstruera, är det tydligen också möjligt att internalisera. Paulsson menar att när ett flertal forskare oberoende av varandra postulerar regler av samma typ, regler som framtvingar postulerandet av abstrakta former, då indicerar detta att reglerna kan svara mot en verklighet i - som i det här fallet - polskans fonologi. Men förvisso kan man inte dra en sådan slutsats av dylika överensstämmelser. Snarare är det så att dessa forskare delar en mängd doktriner om den språkliga verkligheten och vidare att de har insupit en fond av vetande ur samma källor och inom samma tradition. Jag för min del hade varit betydligt gladare om de tre hade kommit till komplett skilda resultat. Då hade jag med säkerhet

kunnat påstå att åtminstone två av de tre hade helt fel. Nu återstår för mig bara att säga ja så och försöka bedöma konstrukterna som sådana, något som i och för sig inte behöver vara ointressant men som ändå inte är helt tillfredsställande. Teoretiska konstrukter som sådana bidrar nämligen inte och kan inte bidra till att föröka vår kunskap om den språkliga verklighet som vi alla säger oss vilja undersöka.

6.1 Nu går emellertid en teoretisk konstruktion som sådan inte automatiskt fri från anmärkningar bara för att den håller ihop tekniskt. Ett argument kan i och för sig mycket väl bedömas som korrekt och visas följas av önskvärda konsekvenser för beskrivningen utan att det för den skull är väl motiverat. En teknisk apparat, hur väl den än är underbyggd, kan stundom visas ha ringa relevans för beskrivningen som helhet, och detta oavsett om vi avstår från att kräva av modellen oberoende evidens eller inte. Vidare kan man fråga sig om innovationer inom ramen för en given teori har något egentligt berättigande om det inte är uppenbart att dessa innovationer förenklar beskrivningen på så sätt att antalet symboler och/eller operationer nedbringas utan att operationerna samtidigt blir mer komplexa.

6.2 Enligt min mening har Paulsson i visse avseenden och på vissa punkter medvetet eller omedvetet förbrutit sig mot sådana ekonomiprinciper och arbetsregler som omtalas i föregående paragraf. Detta gäller i synnerhet det första kapitlet om de fonologiska gränserna.

6. 2.1 Så vitt jag kan se finns det över huvud taget inte något angeläget skäl till att postulera dessa gränser. Den betydelse de har för regelutformningen är så försvinnande liten, att den inte motiverar en så radikal förändring av teorin. Därtill kommer att det inte finns några svårigheter att formulera reglerna inom ramen för Chomsky - Halles ursprungliga system.

6.2.11 Utgångspunkten för Paulssons resonemang är vokalalternationer vid verbalderivation. I ett fall som stapić 'stega' har vi alternation gentemot następować 'trampa', medan alternation inte förekommer vid tepić 'göra slö' gentemot tepy 'slö'. Även om man knappast empiriskt kan visa att så är fallet (detta är Paulssons sätt att uttrycka saken), så är det i alla fall ett högst plausibelt antagande, att alternation inträffar när avledningen är gjord på en verbrot, medan den uteblir

när verbet är bildat på ett adjektiv eller substantiv. Regeln $\tilde{e} \rightarrow \tilde{a}$ / _____ C^{i}_{y} måste alltså blockeras så att den inte genererar *təpić. Det enda rimliga vore att förse regeln med ett diakritiskt drag eller en kontextinskränkning som avgränsar dess applikation till verbstammar. Men hos Paulsson heter det: What readily comes to one's mind as a blocking device is some sort of a boundary (!). Det är att observera att möjligheten att begränsa regelns applikation med ett kontextvillkor inte ens nämns. Givet denna idé introduceras sedan gränserna enligt 1.2.2 på så sätt att för varje gång cykeln passerats de innersta parenteserna stryks och ersätts med ett - före och ett + efter den fonologiskt interpreterade konstituenten. Härtill kommer en specialregel som introducerar ordgränser. Nu bidrar naturligtvis inte detta arrangemang i sig till att den önskade restriktionen på vår regel uppnås. Paulsson måste göra ytterligare ett antagande och därtill rent ad hoc: verbalderivering måste ske på verbstammar, vilket vill säga att om en nominal rot utnyttjas för derivering, så måste denna rot först omvandlas till en verbal. Vi får på så sätt en verbal rot med en i sig inbäddad nominal rot, vilket för təpić skulle ge konstituentstrukturen [[[təp]]ić] att jämföra med den antagne underliggande strukturen för stəpić, nämligen [[stəp]ić]. Först genom att göra detta antagande uppnår Paulsson att etablera den gräns som han så utan vidare kom att tänka på.

6.2.12 Jag kan inte inse att detta arrangemang är någonting annat än en notationell variant av en skrivning av kontextvillkoret direkt till regeln. Båda varianterna förutsätter nämligen att stammarna (rötterna) redan i lexikon är markerade för kategoritillhörighet och båda kräver en fristående instruktion att vokalalternationsregeln bara äger tillämpning vid verbalderivation på verbala rötter. Den enda skillnaden är att Paulssons variant är krångligare och alltså omotiverat gör grammatiken mera komplex.

6.3 Nu anser jag emellertid - trots de kritiska anmärkningar som framförts här - att själva idén om gränser introducerade i den fonologiska komponenten inte är helt befängd. Som jag antydde i 1.2.2 ligger det implicit i idén om sådana gränser, att man kan uppfatta dem som något slags spår efter morfologiska operationer, nämligen om spåren är avläsbara direkt på ytformen, vilket ju faktiskt är fallet här. Detta påmin-

ner osökt om de signaler som i de sista av dessa dagar har nått oss från Massachussetts (mig har de bara nått i muntlig form) att syntaktiska transformationer empiriskt måste kunna beläggas genom spår i ytstrukturen. Om vi alltså ser Paulssons gränser på detta sätt kan vi inte utan vidare avfärda dem med hänsyn till grammatikens komplexitet. Olyckligtvis har Paulsson inte brytt sig om att argumentera för sin innovation från denna synpunkt utan nöjt sig med att argumentera mot Chomsky - Halle som om det hela vore ett blott metodologiskt spörsmål.

6.4 Inte heller metodologiskt håller Paulssons argumentation särskilt väl. Han gör en rad märklige påståenden och antaganden som läsaren ställer sig minst sagt frågande inför.

6.4.1 På sidan 7 i avhandlingen kritiseras Chomsky - Halles uppfattning av den gräns som de symboliserar med =. Paulsson frågar hur någonting som definieras med särdragen [-seg, -FB, -WB] rimligen kan vara något alls och om inte den enda vettiga beteckningen vore \emptyset . Jag har svårt att förstå frågeställningen. Derivationsgränsen = är naturligtvis inte mera \emptyset än \neq och + är. Alla gränser är i en viss mening \emptyset , som substans nämligen. För att vi meningsfullt skall kunna tala om gränser fordras därför att de på något sätt signaleras icke-segmentellt. Alla Chomsky - Halles gränser signaleras i kontexten genom att regler som eljest skulle ha verkat hindras från att appliceras. På så sätt kommer de att stå i kontrast mot segmentala, dvs substansbärande former. De är alltså något och inte \emptyset , eftersom de differentieras från varandra med avseende på den effekt de har på olika fonologiska regler.

6.4.2 När därför respondenten vill differentiera = från \emptyset med hjälp av ett särskilt drag [boundary] betar han sig minst sagt egendomligt. För även om vi gick med på hans märklige förslag att betrakta = hos Chomsky - Halle som ekvivalent med \emptyset , vore det barockt att tänka sig att man skulle uppnå denna differentiering bara genom att ge \emptyset en annan etikett. Draget definieras nämligen inte. Således är det hela fullkomligt innehållslöst. Nu misstänker jag att orsaken till Paulssons kullerbytta är att han bortser från skillnaden mellan substans och form, en distinktion som inte brukar betonas med särskild styrka hos generativa grammatiker men som naturligtvis är lika viktig för en sådan som för strukturalisten i gemen. När respondenten sätter likhets-

tecken mellan Chomsky - Halles = och \emptyset tänker han på substansen, men när han inför sitt drag [boundary] tänker han på formen.

6.4.21 Det framgår härutöver - i detta sammanhang och på andra ställen i avhandlingen - att Paulsson inte kan acceptera en särdragsmatrix som inte innehåller åtminstone ett markerat värde, vilket i Paulssons terminologi är likvärdigt med ett positivt specificerat drag. En filosofi av detta slag har vi - respondenten och jag - diskuterat vid förmiddagskaffet några gånger, men det är förvisso något som är mycket dåligt genomtänkt och alltså något som inte borde ha dragits fram här. En normal läsare över huvud förstår något av detta, måste han tro att vi vill överge elaborerade markeringsbegrepp som Chomsky - Halles, Jakobsons eller glossematikernas till förmån för Trubetzkoy's. Och detta är något som jag åtminstone aldrig har menat. För övrigt diskuterade vi vår modell med avseende på artikulatoriska korrelat. Vilka artikulatoriska korrelat har gränser?

6.4.3 Efter att sålunda ha fastslagit att han behöver åtminstone två gränser, nämligen = och +, frågar sig Paulsson vilken av de två som har det minsta antalet "markerade" särdrag. Detta har "no doubt" den gräns som tecknas +. Vi får över huvud taget ingen annan motivering. För mig är påståendet helt obegripligt. Om vi skall se på markeringsbegreppet på pragfonologiskt sätt, måste de två postulerade gränserna vara ekvipollenta. Gränsen + står ju före och = efter formativer. Något annat än positionen skiljer dem inte åt - såvitt framgår av texten. Men Paulsson nöjer sig inte med detta. Eftersom = a priori är markerat anser han sig ha rätt att uppfinna draget [IB], vilket skall utläsas "initial boundary", och specificera = och + som [+IB] respektive [-IB], vilket i enlighet med den översinnliga kraft som Paulsson låter +-tecknet äga skulle vara likvärdigt att säga att = är "markerat" gentemot +. Det sorgligaste med hela resonemanget är kanske ändå inte alla omotiverade antaganden utan det faktum att det är hopplöst cirkulärt. Av texten framgår ingenting annat än att = är markerat gentemot + därför att det är markerat gentemot +.

6.4.4 Efter att utan ordande ha accepterat också Chomsky - Halles ordgräns, presenterar så Paulsson de fullt specificerade särdragsmatriserna för sina fyra gränser enligt 1.2.2. Varje gräns är härutöver specifi-

cerad med det för mig helt obegripliga draget [+B], "boundary". Draget är tydligen inte identiskt med [-segment], vilket gör att den regel som introducerar ordgränser (s 10) blir omöjlig att läsa för mig. Troligen betyder emellertid draget ingenting. Man kan misstänka att den bara är ett stycke materia att hänga upp det heliga + på, och i så fall är det redundant. Nu föreligger enligt min mening mera redundans i dessa matriser. Observera exempelvis att de i 6.4.3 kritiserade gränserna = och + här uppträder med specifikationerna [+IB, +WB] och [-IB, -WB]. Motivet till att införa draget [IB] var ju att man måste differentiera mellan = och +. Nu visar det sig att de även detta drag förutom hålls isär. Man frågar sig vad det hela skall tjäna till. Lägg härtill att både = och ≠ specificeras [+WB], medan - och + specificeras [-WB]. Det räcker alltså med två symboler. Med den givna definitionen av gränserna uppstår ny redundans: dels definieras de med särdrag, dels med positionen, i det att den ena typen av gränser alltid uppträder före och den andra alltid efter formativer.

6.4.5 För att få sina gränser att fungera som han vill antar Paulsson att alla gränser introduceras genom regler i den fonologiska komponenten. För en gångs skull försöker Paulsson verkligen motivera, varför han avviker från Chomsky - Halles uppfattning. När det gäller Chomsky - Halles +-gräns lyder argumentationen som följer: att betrakta denna gräns som del av lexikonrepresentationen är att göra klert våld på kravet att lexikon skall vara fritt från redundans. Vidare hänvisas till den, enligt författarens ord, "trivistiska princip" som säger att ingen regel och inget drag skall introduceras förrän man verkligen har behov av dem. Denna princip borde i och för sig vara oberoende av kravet på det redundansfria lexikon och skulle därför beskrivningstekniskt motivera att samtliga gränser introducerades genom regler. I själva verket är emellertid uppfattningen att + skulle vara redundant i lexikon direkt avhängigt av tesen om regelintroducerade gränserns nödvändighet.

6.4.51 Om jag nu säger att en lexikonartikel skall innehålla all den information - men heller ingen mer än den - som behövs för att med hjälp av fonologiska regler generera korrekta ytformer, då är naturligtvis inte + redundant. Genom att flytta ut + ur lexikon flyttar man bara "redundansen" från en del av grammatiken till en annan. Men om det nu verkligen är så att + behövs för att generera en korrekt output, då är det inte redundant, varhelst det står i grammatiken.

6.4.52 Principen att ingen regel skall introduceras förrän man behö-
 ver den tycks mig vara en farlig princip. Och som jag aldrig har hört
 talas om denna princip förr, har jag svårt att förstå på vilket sätt
 den kan sägas vara truistisk. Det är alltså denna princip som tillå-
 ter respondenten att först introducera gränser med regler och sedan ta
 bort dessa gränser när de inte längre behövs eller skulle bli till be-
 svär. Det borde vara uppenbart för envar att denna princip lämnar fäl-
 tet öppet för den mest himmelsskriande godtycklighet. Och även om
 Paulsson inte är den förste grammatiker som visat böjelse för ad hoc-
 lösningar, så torde han ta priset i det att han upphöjer själva ad-
 hociteten till arbetsprincip.

6.4.6 Paulsson introducerar alltså till sist en regel som tar bort
 formativgränser, efter att tidigare ha ansett sig behöva en annan re-
 gel som sätter in sådana. I detta sammanhang gör han ett uttalande
 så märkligt att det bör citeras ordagrant: In fact, I have not in the
 phonology of Polish found any such rule where a + boundary would be
 non-redundant. Om detta verkligen är sant, varför i himmelens frid
 skall vi laborera med den? När man som respondenten först introduce-
 rar + och sedan stryker det, försvinner vitsen med det helt. Och ändå:
 även om man, som Paulsson hävdar, kan klara alla fonologiska regler i
 polskan utan +, så kvarstår faktum att man känner på sig att det finns
 en gräns mellan formativer, t ex po=kaz=yv+ač (Paulssons notation).
 Jag menar att man intuitivt kan göra en sådan segmentering redan av
 ytformen. Det må så vara att + inte har någon direkt effekt på fonolo-
 giska regler, men att i stället för att införa en konvention som säger
 att morfologiskt motiverade gränser normalt inte påverkar fonologiska
 regler bara stryka gränsen, det är rent ut sagt goddag yxskaft. Obser-
 vera att Paulsson först postulerar att gränsen i fråga inte finns i
 lexikonartikeln, sedan dyker den ändå upp som gubben ur lådan och för-
 svinner utan att lämna spår efter sig. Eller har den möjligen ändå
 lämnat något spår? I så fall - i form av vad? En gräns?

7.1 Denna sjunde paragraf skall bli mycket kort. Som redan torde ha
 framgått av 2.11 - 2.19 har jag den allmänna anmärkningen mot Paulssons
 särdragssystem, att han inte definierar. Det kan t o m förhålla sig så
 att han inte har varit medveten om vikten av att definiera. En formulering
 på sidan 20 kan tyda på det. Här sägs att man genom att införa

draget [mid] inte behöver något drag [low], "otherwise for some reason predominantly used for the classification of vowels". Orsaken är naturligtvis att [low] till skillnad från [mid] kan definieras artikulatoriskt.

7.2 Affrikator kan naturligt betraktas som frikativor med överlagrad klusil, snarare än tvärtom. Chomsky - Halles [delayed release] är förvisso ett missfoster, men ett nytt drag [affricative] - odefinierat - är ett av noll och intet värde.

7.3 Draget [long] införs först såsom ett abstrakt drag [F] för att ge motiv för att vi har olika palataliseringar i Bože (vok. av Bóg 'Gud') och nodze (dat. av noga 'ben, fot'). Av historiska skäl om inte annat är det motiverat att anta just längd som det sökta draget. Jag trodde i min enfald att detta var en avhandling i synkron lingvistik. Och ur synkron synvinkel finns det ingen anledning att anta någon annan förklaring än den faktiska: dessa konsonantövergångar är morfologiskt och inte fonologiskt betingade.

7.4 I sak vill jag gärna hålla med Paulsson när han räknar med en underliggande nasalvokal i ett ord som mąż. Men jag kan under inga omständigheter gå med på hans märkliga argumentation mot Chomsky - Halle. Eftersom Paulsson anser det vara nödvändigt med en regel $V \rightarrow [+nasal] / ______ [n]$, så är det beskrivningstekniskt inom den teori han arbetar fullkomligt huvudlöst att dessutom räkna med nasalvokaler som självständiga underliggande enheter. Detta är något man inte kan komma från, hur man än vrider och vänder på markeringsbegreppet. Det är för övrigt helt obegripligt, även om vi sväljer allt vad respondenten förtäljer oss om markering, hur man skall kunna betrakta sekvensen [on] som mera markerad än [õ]. Argumentet lyder: om man räknar antalet markerade särdrag i sekvensen blir de sammantagna sju, medan vi skulle få sex i det enkla segmentet. Men Paulsson glömmer fullständigt att /o/ och /n/ var för sig redan är förefintliga och nödvändiga segment i den underliggande representationen. Det måste naturligtvis vara antalet extra drag som skall räknas, om vi nu över huvud skall befatta oss med Halles befängda ekonomiprincip.

8.1 Även denna avslutande paragraf skall bli kortfattad. Visserligen står jag här inför uppgiften att kritisera avhandlingens centrala del.

Men om man accepterar den allmänna teoretiska grundvalen för avhandlingens i fråga – och det måste man göra, om man skall kunna läsa det sista kapitlet – så finns relativt lite att anmärka på. Såvitt jag kan se är reglerna perfekt utformade och de är också ordnade helt logiskt. Anmärkningarna kommer därför att inskränka sig till tämligen futtiga detaljer.

8.2 I inledningen till kapitlet reintroduceras begreppet presensstam. Detta låter sig naturligtvis göra. Men det är svårt att se på vad sätt detta bidrar till en mera ekonomisk beskrivning, om man inte får en förklaring varför.

8.3 På sidan 33 f diskuteras presensbildningen av infinitivtypen kazać. Thelin (1973) har föreslagit att a-suffixet i motsvarande ryska verb skulle markeras med det diakritiska draget [+segment deletion]. I och för sig har jag ingenting emot att ge Thelin en känga, och det går otvivelaktigt att argumentera mot hans förslag. Men Paulssons argumentation duger inte. Den bygger på att diakritiska drag ad hoc rent allmänt bör undvikas. Vad det skulle vara för skillnad mellan detta förfaringsätt och att införa underliggande former ad hoc får vi däremot inte förklarat för oss.

Även kritiken mot Thelins epentetiska j är misslyckad. Det skulle enligt Paulsson vara en bättre förklaring till att vi i presens av kazać inte har något [a] och i stället har (historisk) palatalisering att anta nedanstående regel i stället för a-strykning och j-epentes:

$$\begin{bmatrix} + \text{ segm} \\ - \text{ cons} \\ - \text{ mid} \\ - \text{ high} \end{bmatrix} \rightarrow \begin{bmatrix} \alpha \text{ back} \\ + \text{ high} \end{bmatrix} / \text{---} \begin{bmatrix} - \text{ cons} \\ \alpha \text{ back} \\ + \text{ voc} \end{bmatrix}$$

Detta är uttytt: låg vokal blir hög framför vokal. Med tanke på att man inom generativ fonologi efter Postal (1968) brukar kräva att fonologiska regler skall vara "naturliga", kan man inte göra annat än underkänna Paulssons lösning.

8.4 På sidan 38 diskuteras ett par fall av 'przegłos', dvs fenomenet att en främre vokal förändras till bakre i vissa morfologiska kontexter; här är det fråga om verb av typen lecieć 'flyga' med preteritumformen leciał. Paulsson hävdar att eftersom man inte kan förklara övergången med hänsyn till den fonologiska omgivningen, måste man anta att

[a] - i andra fall [o] - skall härledas från "differently marked [e]:s in the underlying representation". Och draget som gör det hela är [long]. Men detta betyder att [long] är helt ekvivalent med ett diakritiskt drag. Men undrar verkligen varför respondenten, när han nu ändå erkänner fakta, inte också räknar med ett diakritiskt drag. Han skulle ha vunnit oerhört både med hänsyn till reglernas mängd och till deras komplexitet.

8.5 Nederst på sidan 41 ges en regel som av ett antaget underliggande [[va:g]i:]t' - dvs ważyć 'väga' - sänker vokalen i ändelsen från [i] till [ɨ]. Regeln ser ut på detta sätt:

$$\begin{bmatrix} - \text{cons} \\ - \text{back} \\ + \text{high} \end{bmatrix} \rightarrow [+ \text{mid}] / \begin{bmatrix} \alpha \text{ cons} \\ -\alpha \text{ back} \\ -\alpha \text{ high} \end{bmatrix} \text{ —}$$

Denna skrivning innebär att icke-bakre och icke-låga konsonenter bildar en naturlig fonologisk klass tillsammans med bakre höga vokaler. Detta är en så anmärkningsvärd upptäckt, att - om det är sant - den inte borde ha förbigåtts med tystnad.

8.6 För att klara av verb på -ąć tvingas Paulsson att föra in en regel som nasaliserar vokaler som omedelbart följs av nasal konsonant. Det är detta som gör att hans kritik av Chomsky - Halle - se 7.4 - är förfelad. Ett verb som dąć 'blåsa' antas bildat på den underliggande roten [dum], varefter en ad hoc-regel stryker [u], på det att presensstammen skall kunna föres tillbaka på samma rot. En lösning av följande typ hade varit att föredra: Antag att den underliggande formen för dąć i stället är /dmt'/. Applicera sedan regeln

$$\begin{bmatrix} + \text{cons} \\ + \text{nas} \end{bmatrix} \rightarrow [-\text{cons}] / \text{C} \text{ — } \text{C} \#$$

Nasalvokal interpreteras alltså alltid såsom den i derivationen underliggande sekvensen /vn/, vilket inte implicerar att nasalvokaler skall antas vara representerade i denna form. Vilken representation är den helt likgiltigt. Vad som är väsentligt är hur nasalvokaler interpreteras under derivationen. Efter att ha applicerat regressiv palatalisering garanteras korrekt output. Observera i det här sammanhanget att vid uttal av labial nasal tungans samtliga muskel-

komplex är inaktiva, vilket också är karakteristiskt för [a]. Det är förvisso ingen tillfällighet att sekvenser av typen [ma] uppträder i det allra tidigaste spädbarnsjollret.

Vid nadymać 'blåsa upp', däremot, appliceras inte min regel och [ɛ̃] skjuts in för att bära den mora som är knuten till stammen - -aĆ-verb är alltid minst tvåstaviga. För en form som dmiesz 'du blåser' behövs naturligtvis inte inskott- presensformer kan mycket väl vara enstaviga.

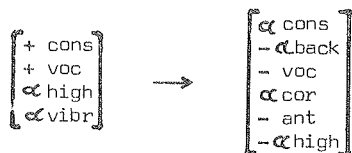
8.7 Regel (56), sidan 55, är estetiskt mindre lyckad i det att den delvis är tom:

$$\begin{bmatrix} - \text{ cons} \\ + \text{ nas} \\ \alpha \text{ long} \end{bmatrix} \longrightarrow [\alpha \text{ back}]$$

Förutom $\tilde{o} \rightarrow \tilde{e}$, som den är avsedd att ge, får vi också $\tilde{o} : \rightarrow \tilde{o} :$, något som en skicklig regelpusslare som Paulsson inte borde ha tillåtit.

8.8 De övriga anmärkningar jag har att göra mot regelskrivningen rör alla brott mot naturlighetskriteriet som det exemplifierades i 8.3. Det gäller exempelvis regel (66), sidan 60, som förklarar den typiska polska nasaldiftongiseringen. Det märkliga med regeln är att den förutsätter att nasalen som diftongiseras är kort, detta till trots att Paulsson eljest laborerar med långa vokalsegment. Det normala och naturliga är ju att diftongisering drabbar just långa vokaler, inte korta.

8.9 Jag har i denna genomgång av Olof Paulssons avhandling varit mycket kritisk och kanske i någon mån försummat att framhäva de kvaliteter den faktiskt har när det gäller den tekniska sidan av den del av fonologin som rör regelskrivning. Detta kan naturligtvis i inte ringa mån skyllas mitt högst personliga intresse för rent teoretiska problem och min något slöa inställning till vanligt praktiskt vetenskapligt arbete. Låt mig därför sluta framställningen på samma sätt som Paulsson själv avslutar sitt tredje kapitel, nämligen med den högst märkliga regel som på en gång förklarar förändringen av polskt [l] till [w] och [r'] till [ʒ]:

Denna regel sammanfattar det märkliga faktum att det tycks finnas något samband mellan lateraler, glidare och tonande sibilanter. Det är en företeelse som inte inskränker sig till polskan. Man kan nämna fenomen som rhotacism i latin och germanska, frikativisering av tungspets-r i modern svenska och talrika substitutioner mellan dessa segment i barnspråk.

Lund den 10 oktober 1975

Summary

POLISH PHONOLOGY IN A GENERATIVE DISGUISE

The article is a critical study of Olof Paulsson's inaugural dissertation Aspects of Polish Verb Morphology and Phonology, Göteborg 1974. It is pointed out that Paulsson excels in a "Lightnerian" variety of generative morphophonemics. Thus the rules presented for the Polish verb system are technically correct, but the reader asks for some psychological motivation. Even a faithful adherent of abstract generative phonology would, however, reject the theoretical innovations which Paulsson proposes in his book. His conception of the phonological boundary is incompatible with the fundamental notions of generative grammar. Furthermore, his use of boundaries to explain morphological variation can be shown to be nothing more than a clumsy notational variant of contextual restrictions on specific rules.

Litteratur

Chomsky, N. & Halle, M., The sound pattern of English, Harper & Row, New York 1968

Derwing, B.L., Transformational grammar as a theory of language acquisition, Cambridge University Press, 1973

Flier, M.S., "Lightner on Russian phonology", Russian Linguistics 1 (1974), 295-311

Gladney, F.Y., "Some rules for nasals in Polish", in: Gribble, Ch.E. (ed.), Studies presented to Roman Jakobson by his students, Cambridge, Mass., 1968, 112-120

Gladney, F.Y., "Toward economy in the description of Polish morphology", Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, XXVIII (1971), 29-37

Jakobson, R., "Russian conjugation", Word 4 (1948), 155-167

Lightner, Th.M., "Preliminary remarks on the morphophonemic component of Polish", M.I.T. Research Laboratory of Electronics, Quarterly Progress Report 68 (1963), 220-235

- Lightner, Th.M., "On the phonology of Russian conjugation", Linguistics 35 (1967), 35-55
- Paulsson, O., Aspects of Polish verb morphology and phonology, Göteborg 1974
- Postal, P.M., Aspects of phonological theory, Harper & Row, New York 1968
- Schenker, A.M., "Polish conjugation", Word 10 (1954), 469-481
- Szober, S., Gramatyka języka polskiego, Warszawa 1923
- Theelin, N.B., "On stem formation, conjugation and accentuation of the Russian verb", Scendo-Slavica XIX (1973), 83-102